

CULTURA CREȘTINĂ

revistă lunară

Redacția și Admini-
strația:
Blaj (Transilvania).

Abonamentul:
Pe an 40 lei.
Pe șase luni. 20 lei.

Redactor responsabil:
Dr. Victor Macavelu
BLAJ.

Actualități.

Inițiativa particulară.

Războiul, care ne-a dat unirea neamului, ne dă de rezolvit o mulțime de probleme. Chiar dacă acest eveniment fericit s'ar fi ivit în vreme de pace, în care rănilor unui măcel turbat să nu ne fi dat și ele atâta bătaie de cap, singură unirea națională pune țara în fața atâtor chestiuni grele, încât toți bunii români, ani îndelungați, ar fi avut destulă treabă pentru ca să poată așeza țara pe temelii solide, ca această mare binefacere a lui Dumnezeu să fie trainică și nouă de folos.

Unde mai pui rănilor deschise de războiu, într-o țară, de o parte prea puțin pregătită, iar de alta, în partea ei mai mare, până ieri sub stăpânire străină, în multe părți, chiar sub călcâiul dușmanului de moarte? E așa de ușor să ștergi urmele stăpânirii fanariote din vechiul regat, unde s'au pripășit mii de familii, cari, nici după sânge, nici după suflet, nu aveau nimic comun cu poporul românesc, ci au venit la el numai ca să-l stoarcă, ridicându-se în șirul frunțașilor țării? Ori opresiunea țaristă, cu biserica lui pravoslavnică, biserica stându-i la dispoziție chiar prin tradarea secretului din spovedanie, va putea fi înlăturată din suflete așa de îngrabă? Și, ca să nu apărem nedrepti, nici să fim conduși de un spirit îngust de provincialism, credem noi, că se pot ridica ușor la adevărată conștiință națională acei ardeleni, cari monopolizează pentru ai lor cinstea și priceperea și munca? Va fi ușor să bagi în capetele tuturor principiul elementar, că — acela care nu a învățat un lucru, nu poate să-l știe? Ori, ca să avem înaintea ochilor întreg poporul românesc: va fi așa de ușor să faci

poporul să muncească mai cu spor, ca să nu se mai poată îmbulzi străinii, pentru a exploata bunătățile ce le-a sădit Dumnezeu în solul românesc?

Da, atâtea sunt problemele, încât nici un departament ministerial nu se poate plânge, că nu ar avea de lucru de ajuns. La răsboiu, de pildă, harnicul general, care este domnul Rășcanu, s'a apucat să creeze armata reconstructivă. Lucru foarte bun, care, dacă li va reuși, li va asigura un nume nepieritor, mai pe sus decât al tuturor generalilor răsboiului, cari au fost meșteri în a distruge case și vieți omenești, iar dânsul vindecă o parte din dezastrela lăsate de aceștia. Dar și la acest departament, rămân încă atâtea chestiuni neresolvate, cari angajază muncă grea pentru zeci de ani. Să nu pomenim decât chestiunea *invalidilor de răsboiu*, cari trebuie să dea un număr considerabil. Aceasta îmi aduce aminte o frumoasă carte belgiană, ce am cetit-o în vremea răsboiului românesc. Belgia invadată de inamic, ajunsese aproape întreagă sub pumnul german. Regele Albert, cu viteaza lui armată, se afla pe o mică fâșie de pământ, ce se întindea din țara lui pe lângă mare. Mii de familii refugiate și un mare număr de invalizi se adăpostiau pe pământul primitiv al Franței. Invalidii, cernuți cu sâta cea deasă, aveau un loc mare în apropierea Parisului, unde se deschiseseră școli, pentru a li-se face educație. Oameni, cari n'aveau decât o mână, și la cari le lipsseau amândouă picioarele, învățaseră până la sfârșitul lui 1916 câte o meserie, după care câștigau 6—7 franci franțuzești la zi. Chiar celce avea numai o bucată de mână până la cot, iar cealaltă li rămăsese undeva pe pământul patriei, era instruit, și își câștiga pâinea de toate zilele cu muncă onestă. Urmarea se vede: invalizi subvenționați de stat mai puțini, lucru mai mult, și țărișoara aceasta, din care Germanul a dus și șinele de tren, se reface mai grabnic decât oricare alta, iar francul belgian a bătut chiar pe cel francez!

În schimb, la noi numărul invalidilor e nesfârșit. Zilnic peregrinează la București oameni, cari vor să și asigure ajutorul de invalid. Pe străzile Capitalei, și așa va fi și în alte orașe mari, sute de invalizi, unii tot așa de sănătoși ca și mine, precupețesc produsele regiei, dând astfel statul de rușine, că scumpește traiul. Alții, tot cu sutele, cerșesc pe la colțurile străzilor, deși mâinile le sunt zdravene, și poate nu le lipsește, decât o — labă dela un picior. Față de aceștia

trebuie să pomenim cu cinste pe invalizi, cari sunt adăpostii pe la regimente, unde li-se dau toate cele trebuincioase, și sperăm, că li-se va da și o instrucție oarecare. — Gândindu-te numai la invalizii, cari ar putea munci la *orice* lucru, dar pe cari țara îi încurajează la lenevie, îți vine să te întrebi: sunt așa de multe brațe de muncă aici în țară, și producem așa de mult, încât oameni sănătoși pot fi lăsați parasiți?

Am atins o singură problemă, care sare în ochii tuturor. Ce ar trebui să zicem, dacă ne-am gândi la *întreg complexul* chestiunilor de refacere și de așezare a țării pe baze sănătoase. S'ar găsi undeva, pe întreg rotogolul pământului, vre-un geniu, care ar fi în stare să ne facă socoteala, ce muncă intelectuală, câtă forță brahială și câte miliarde ar fi necesare ca, în restimpul, cât va trăi generația de astăzi, să putem ajunge măcar la stările dinainte de războiu, cari nici ele nu erau ideale?

Nu vrem să ne lăsăm duși de pesimism, și nici nu ne trece prin minte să nu recunoaștem pașii, ce se fac spre îndreptare. De pildă, căile ferate au început, de câtăva vreme, să circule mult mai bine, ca mai înainte cu vre-o jumătate de an. Căutați însă debaterile parlamentului și adunați creditele, ce se dau neconținut pentru ministerul de comunicații, și veți vedea, cu ce jertfe s'a putut obține această îmbunătățire, destul de mică, în drumul spre stările normale. Și chiar această îmbunătățire, e în mare parte aparentă, întrucât ea ne îngoadă în datoriile noi, din pricina cărora leul nostru nu se mai poate ridica. E un petec, tăiat din spatele hainii și pus — în față.

E adevărat, că probleme impuse de războiu se rezolvă cu greu pretutindeni. Căile ferate sunt o foarte grea sarcină și pentru Franța, unde statul păgubește multe milioane în fiecare lună. Mai în vară cetisem o poezie hazlie în o revistă italiană, în care poetul se roagă la toți sfinții, chiar la sfântul mechanic și la sfânta osie dela vagon, să-l aibă în paza lor, căci are de gând să plece la drum cu trenul. Și e vorbă de Italia, unde refacerea a început în ziuă armistițiului!

De aceea, oamenii cari sunt puși să conducă destinele statelor, caută să utilizeze orice energie, de care dispune țara. Când s'a prezentat Camerii, la 22 Ianuarie 1920, Millerand, ca președinte al Consiliului, a declarat, că în opera de restaurare „va căuta să asocieze statului inițiativa privată, a cărei activitate trebuie acum încurajată, mai mult ca oricând“.

Este interesant, și chiar actual, să constatăm, care este atitudinea altor state, față de școlile pornite ori susținute din aceasta inițiativă particulară!

Franța însă are o mulțime de școli, dela cele elementare până la universitate, pe cari le-a întemeiat inițiativa particulară și mai ales biserica catolică, carea este biserica aproape a întregului popor francez. Aceste școli au dat Franței pe ofițerii cari i-au adus biruința pe câmpul de luptă: mareșalul Foch, Castelnau și alții și cari nu s'au lepădat de școlile întemeiate de biserică, nici după ce au ajuns domni mari. Insuș Painlevé, pe când avea portofoliul instrucției, în vremea războiului, a ținut în repetițe rânduri să acorde aceeaș recunoștință membrilor din învățământul particular, numit în Franța: liber, ca și celor din învățământul public.

Să nu amintim Belgia, țară catolică, pentru că ea ar fi poate suspectă în ochii unora, deși e în fruntea celor ce ne pot da învățătură pe toate terenele. Țin însă să vorbesc de Anglia, protestantă, unde școlile confesionale sunt văzute cu ochi foarte buni. Vestita universitate din Oxford, e o instituțiune particulară, datorită fundațiunilor bisericesti. Ea se întreține din moșiile lăsate de episcopi și călugări, și, spunea Scotus Viator, când a fost în toamnă pe la noi, că nimănui nu-i trece prin gând măcar, să exproprieze aceste moșii. Universitatea din Londra, nu este o instituție de stat, dar e subvenționată de acesta.

În Olanda, de asemenea mai mult protestantă, legile dela 1848, stabiliau că fiecare elev trebuie să fie crescut, ținându-se cont de ideile lui religioase. Legea Kappeyne, dela 1889, autorizează statul să poată contribui cu 30% la cheltuielile școlilor confesionale. Dar cele mai mari drepturi le acordă acestor școli votul universal. Parlamentul olandez ales pe baza acestui vot, la 1918, a adus legea, prin care statul dă școlilor confesionale aceeaș subvenție, ca și școlilor sale, și comuna este obligată să facă acelaș lucru!

Iată ce se face în alte țări!

La noi? Ne gândim să — suprimăm toate școlile, cari nu sunt ale statului! Pierdem din vedere că lumea de azi a introdus principiul, ce se zice: al cointeresărilor. Pentru ce? pentru că și în cointeresările statului, adică interesând și pe alții, averea statului e mai în siguranță, decât -- atâtea de-

pozite arse, a căror pagubă nimeni nu o restituie, și pentru cari nici vina nu se stabilește măcar!

De aceea, statul trebuie să fie încântat, că la numărul mare de analfabeți, se găsesc autorități cari îi întind mâna de ajutor. Ele îi aduc ca aport: edificiile, recvizitele și îi dau și o parte din leafa personalului și din cheltuelile întreținerii școlii. Ce sume colosale ar trebui să ia statul în budget, dacă acestea ar lipsi? Și de aceea credem cu tărie, că toate școlile confesionale pot să-i aducă statului mare folos, dacă el va ști să reguleze raporturile cu confesiunile pe baze sănătoase.

Chestiunea nu e ușoară, și de aceea, repetăm, ea trebuie bine chibzuită!

Dr. Ioan Bălan.

Pagini de filozofie.

Temeiul moralei creștine.

Psihologia modernă și liberul arbitriu.

(III.)

Dacă omul voește să ducă o viață demnă de o ființă rațională, trebuie să fie liber. Aceasta o pretinde, precum am văzut, știința regulatoare a lucrărilor omenești, adică: morala.

Tendința ce s'a înstăpânit, de două veacuri încoace, de a cuprinde, în formule matematice, toate rezultatele din domeniul fizicei, s'a introdus, după Weber, Fechner și cu deosebire cu Wundt, și în domeniul psihologiei, așa încât Wundt, prin operele sale,¹⁾ a pus bază unei noue științe numite: *psihofiziologia*. Aceasta știință a reușit să ajungă la cele mai delicate metode de experimentare în analizarea faptelor psihice. E cu neputință deci să-i scape din vedere, cel puțin, constatarea *existenței* libertății omenești, care este un fapt psihologic, ce cade în domeniul conștiinței noastre.

Și aieva, de aceasta convingere au fost și sunt nu numai filozofii școlii tradiționale, ci și spiritualiștii cartesiani, precum și eclecticii, începând cu însuș Cartesius, Malebranche, Cousin, Jouffroy și cu deosebire Maine de Biran, care s'a distins prin analiza fină și temeinică, în acelaș timp, făcută asupra *simțe-*

¹⁾ Vorlesungen über Menschen und Thierseele I Aufl 1863; Grundzüge der physiologischen Psychologie, I. Aufl. 1874. Cfr. Le origini della psicologia contemporanea II. ediz. Roma, Desclée, 1910.

mântului sfortării voluntare. Folosindu-se de date sigure, au scos în relief, ilustrând, cu multă competență, puterea argumentului dedus din *mărturisirea conștiinței* cu privire la existența libertății.

Se înțelege de sine, că urmașii lui Kant, Stuart Mill și Comte, au tras la îndoială, mai mult: au negat chiar îndreptățirea argumentului dedus din mărturia conștiinței în favoarea existenței libertății, provocându-se la fundamentul teoriei lor, că adecă e imposibil să experimentăm sufletul sau energiile lui, deoarece obiectul experienței este exclusiv fenomenul, nici decum noumen-ul!

Am putea răspunde, că pentru dovedirea tezei noastre, a existenței libertății, e destul și numai experimentarea unor acțiuni — dacă voiți, fenomene — libere, în opoziție cu acțiunile necesare, a căror existență nime nu o trage la îndoială. Noi însă mărturisim sincer, că nu pricepem unde residă imposibilitatea, ca o ființă rațională, conștientă și în stare se reflecteze asupra sa, să se simțească și aieva să și fie, în acelaș timp, și *principiu* de acțiune și să *deprindă* și lucrarea. Chiar și dacă nu ar pricepe imediat *esența eului*, care lucrează, sau *esența* acțiunii produse, aceasta împrejurare nu ar putea-o împiedeca să nu constate, în mod neîndoios, *existența* aceluia principiu activ. — Chiar așa, pe cum nu avem nevoie de un raționament intricat, spre a dovedi: că *existăm*, că *operăm*, aceste fiind fapte evidente, — bine știind, că *evidența* este criteriul ultim și absolut al certitudinii. De altcum, este contra exigenței naturale înăscute a minții noastre, să putem pricepe un efect fără de cauză, un gând fără de cineva, care să-l gândească și apoi — în conștiința noastră — cugetul și celce cugetă se identifică!

Din cele expuse reiese clar, că libertatea este un fapt, care poate fi, și aieva și este, obiectul experienței noastre interne. Dovadă la aceasta ne servește simțământul *sfortării reflexe* și voluntare.

De fapt, cine ar putea nega, că omul de multeori e dus de gânduri, de porniri, de dorinți involuntare și îndată ce își dă seama, prin o sfortare reflexă, le curmă și își *îndrumă* atențiunea în o alvie *voită* și bine chibzuită. Și punând omul aceasta *opreliște* voluntară, dintre diferitele idei ce-l copleșesc, combinându-le și comparându-le între ele, prin o sfortare de *deliberare*, *judecă* posibilitățile efectelor ce ar putea urma și

se hotărește pentru executarea și urmărirea acelor, cari i-se par mai convenabile, din punctul său de vedere. Hotărît, că executarea deliberațiunii aduce cu sine modificări organice descrise cu atâta minuțiositate și într'un chip atât de instructiv de Ribot, William James și alții. Aceste însă, fiind modificări externe, pe noi în prezent nu ne preocupă, fiind intențiunea noastră să desprindem mărturia conștiinței noastre, cu privire la actele ce le-am constatat, pe baza experienței sincere, ce simțim că se desfășoară în noi. Și conștiința ne atestă în profunditatea activității noastre în mod neîndoios: existența *actului liber*.

Mai mult! Conștiința ne atestă și existența unui *nex de causalitate liberă*, care se află în noi. Abateră de la gândurile involuntare, cari ne-au copleșit, și îndreptarea atențiunii spre un lucru determinat sunt efectul *determinării* noastre libere. Dovadă de aceasta e faptul, că noi putem trece la considerarea din nou a altor lucruri, iar împrejurarea, că ne oprim, își află cauza suficientă în determinarea voinței noastre libere, care judecă convenabile și-e și lucrurile, de cari se preocupă.

Determiniștii refuză să accepteze mărturia conștiinței, în favorul existenței libertății, pe motivul, că: conștiința *uneori* e supusă la iluziuni. (Cine sau ce ne asigură că, în cazul nostru chiar, conștiința aceasta nu e supusă iluziunii?) Deja Spinoza s'a provocat la iluziunile de conștiință ale nebunului, sau ale omului beat. Iar Ribot, Beaunis și Richet se provoacă la fenomenele noi și atât de interesante ale hipnoticilor, cari la locul și timpul precis determinat săvârșesc ceea ce li-s'a impus și sunt absolut convinși, conștiința le atestă neîndoios că ei au purces *liberi* în lucrarea lor. Prin urmare, noi *ne putem crede liberi* și în realitate să *nu fim*, și în consecință mărturia conștiinței noastre nu se poate aduce de argument în favorul existenței libertății!

Obiecțiunile aduse nu pot să slăbească tăria tezei noastre. Noi, provocându-ne la mărturia glasului conștiinței, avem în vedere spusele oamenilor *normali*, iar nu ale acelor, cari se află în o stare patologică, pe mărturia cărora nu zidește nimenea. Nici aceea nu e constatat, că *toți* hipnoticii se socotesc liberi în acțiunile lor. Delboeuf, P. Janet și alți fiziologi recunosc, că unul și acelaș pacient mărturisește în forme deosebite, după-cum îi sugerează celce îl întreabă, odată, că s'a simțit liber.

altădată, că a fost necesitat să lucreze așa a lucrat. Acești nefericiți — precum ne spune însuș Ribot în: *Les maladies de la volonté* — sunt *deplin conștii*, că stau sub puterea ideii fixe a sugestiei și nu se mai simțesc stăpâni pe sine înșiși. Chiar din faptul, că sunt conștii despre starea lor, ne explică împrejurarea aceea interesantă, că se folosesc de mijloace preservative, ca să *nu săvârșească* acțiunea dictată de idea fixă. Astfel, înainte de ce idea fixă și-ar desfășura toată activitatea sa, se nizuiesc să-i paralizeze acțiunea prin suscitarea unei idei contrare. Mulți, simțind apropierea crizei ideii fixe, își leagă membrele și după aceea doresc să fie liberați spunând, că sunt afară de orice pericol! Faptele hipnoticilor deci, în loc să slăbească mărturia conștiinții, mai vârtos o întăresc, căci ei sincer mărturisesc: când și cum se simțesc, relativ la libertatea acțiunii lor.

Adversarii libertății nu se provoacă numai la iluziunile afirmative ale conștiinții noastre ci și la alte neajunsuri ale acesteia. Și afirmă, cu *Leibnitz*, că sentimentul libertății ar putea proveni în noi și din împrejurarea, că conștiinții noastre îi scapă adevăratele motive, cari o determină să lucreze, și, astfel, *necunoscând* cauzele determinante, se socotește liberă. Chiar așa cum acul magnetic învărtindu-se spre nord s'ar crede, că mișcarea uceasta o face liber, după placul propriu! Sau, precum zice *Bain*, ca o flamură, care ar avea conștiință despre mișcarea sa și nu ar cunoaște influința vântului, s'ar crede deci liberă în undulațiile sale! Oamenii deci se cred liberi, pentru că sunt conștii de acțiunile lor, dar le scapă cu vederea cauzele, cari îi îndeamnă, mai mult! *Îi silesc* să lucreze în un anumit mod. Conștiința libertății noastre ar proveni — după Ribot, Fouillée, Renouvier etc. — din necunoașterea motivelor determinante și astfel mărturia conștiinței noastre nu are de loc valoarea aceea, ce noi i-o atribuim.

E adevărat, că din împrejurarea, că noi nu simțim și nu avem cunoaștere despre cauzele cari ne determină să lucrăm, nu putem afirma, că ele *nu există*. Însă chiar așa — per analogiam — nici adversarii n'au drept să afirme, că ele de *fapt există*.

Noi recunoaștem bucuros, că suntem supuși la mișcări *involuntare*, pricinuite de cauze necunoscute, dar afirmăm, că aceste cauze oculte nu pot fi motive *adevate* pentru a pune

în lucrare voința noastră, care se mișcă în urma *dellberării* inteligenței. Se știe doar, că inteligența e atrasă singur de cunoașterea adevărului, care poate fi, ce e drept, și numai subiectiv, dar la tot cazul e un act *de cunoștiință* și nici de cum ceva *inconștient*. Inconștientul, prin însaș noțiunea sa, e neexistent pentru rațiune și astfel nici nu poate exercita vre-o influință asupra ei. Cazul contrar ar fi răsturnarea axiomei preconizate și trecute în patrimoniul conștiinței omenești: nihil volitum nisi praecognitum.

Determiniștii veacului trecut, fie empiriști sau sensišti, în frunte cu Hobbes, Locke, Spinoza, La Metrie, precum și psihofiziologii moderni afirmă, că examinarea minuțioasă a mărturiei conștiinței ne duce chiar la negarea existenței libertății și ne obligă să recunoaștem *necesitatea*, în lucrările voinței noastre. Căci — zic ei — noi nu voim și nu putem voi, decât ceea ce dorim, ceea ce poftim și — poftim lucrurile, spre cari avem o anumită pornire, o tendință înăscută. Și, chiar dintre diferitele pofte, o voim totdeauna pe cea mai *vehementă!* Anume aceasta dorire puternică este deci *voința!* — E apoi lucru îndeobște cunoscut și admis, că doririle sunt efectele *necesare* ale compozițiunii noastre fiziologice, ale structurii organismului nostru și prin urmare și voința, fiind o *dorire*, o *tendință*, este necesară și nici decum liberă.

Noi concedem bucuros, că acțiunile unei ființe, care duce o viață pur *sensitivă* și *animală*, mai mult! chiar și acțiunile unui om, a cărui voință, în urma cutărei stări patologice, e atrofiată, se pot și trebuie explicate ca un rezultat al organismului. Negăm însă, făcând apel la corectitatea judecării oamenilor normali, că dorința sau poftea ar constitui ceea ce, în sens propriu, numim voință. Nici aceea nu-i absolut adevăr, că omul lucrează *totdeauna* sub impresiunea impulsului, a dorinței mai vehemente. Nu-i nevoie să fi erou, sau să aibi voință extrem de dezvoltată, ca să constați, că, cel puțin în *unele* cazuri, rezisti tendințelor naturale și instinctelor înăscute. Și dacă nouă ne reșește, și numai într'un *singur* caz, să lucrăm contrar pornirilor intense și să dăm ascultare unui motiv, care nu exercită o așa de puternică influință *sensibilă* asupra noastră, suntem în drept, cel puțin, să tragem la îndoială afirmativa *necesitate*, din lucrările noastre. Greșala fundamentală a empiriștilor însă residă în împrejurarea, că ei voesc să explice *toate*

manifestările eului nostru ca pe niște produse isvorite exclusiv din structura organismului și nu voesc să recunoască în noi și existența unui principiu, care poate opera și independent de cerințele fiziologice ale structurii organismului nostru. Conștiința vădit ne mărturisește, că noi în virtutea unei *puteri lăuntrice* putem lucra contrar înclinărilor noastre celor mai dârze! Cu alte cuvinte, conștiința ne atestă lupta fatală între spirit și materie și ne spune că, cel puțin, *câte odată*, partea mai nobilă din nou, partea superioară, spiritul sau inteligența, învinge pornirile materiei. Ne arată existența unei energii conduse de minte, pe care noi o numim: *voință*.

Leibnitz, împreună cu urmașii lui, deși admit, că acțiunile noastre nu sunt efectul organismului sau al pașiei, ci sunt efluxul unui principiu afară și peste materie, totuși neagă libertatea voinței. El adevărat afirmă, că noi nicicând nu săvârșim ceva, fără un anumit *motiv* și că noi urmăm totdeauna în acțiunile noastre *motivul* cel mai *puternic*. Dacă ar lucra fără motiv, acțiunile noastre nu ar fi conștiente, nu ar fi demne de o ființă rațională.

Suntem în deplin acord cu afirmația, că o ființă rațională nicicând nu lucrează fără motiv, adevărat negăm existența *libertății* numite: *de indiferență*. Din împrejurarea, că noi operăm totdeauna în lucrările noastre voluntare din considerarea motivelor, nu urmează de loc că voința noastră ar fi *constrânsă*, *necesitată* în acțiunile sale.

Nici asemănările din partea primă a Teodiceei lui Leibnitz, nu sunt concludente. El spune, că voința este asemenea unei balanțe în echilibru perfect, ale *cărei* brațe să pleacă spre partea, unde-i pondul mai mare. Asemănarea aceasta are soarta tuturor asemănarilor: schiopătează, precum a notat deja Clarke, în „replica“ a patra, spunând, că asemănarea nu e corectă, din pricina, că balanța este o *massă pasivă, inertă*, pe când ființele raționale sunt *agenți conștienți*, asupra cărora *motivele* nu exercită același efect ca și greutatea asupra balanței. Sufletul nostru are *putere de acțiune și de reacțiune*, este o energie vitală „sui generis“. Nici aceea nu-i adevărat, că voința se conformează în acțiunile sale după motivele cele mai *puternice*, ci ea îmbrățișează motivele cele mai *convenabile*, după modul său individual de a vedea oportunitatea sau neoportunitatea unui anumit motiv. Că apoi procesul acesta psihic *cum* se desfășoară, vom cerca să-l lămurim, când vom

tracta despre *natura* libertății voinței, după ce în prezent ne preocupăm exclusiv de dovedirea *existenței* acestei libertăți.

Cel mai abil apărător al determinismului psihologic este fără îndoială învățatul Fouillée, inventatorul teoriei despre *ideile-forțe*: Conform acestei teorii, sub numirea de *idee* nu vin numai actele pur intelective, ci — primind și el învățătura cartesiană — orișice act intern, care este sau poate deveni conștient, cum ar fi reprezentațiunile, sentimentele, actele de voință. După părerea lui Fouillée, s'a comis mare greșală în psihologie, prin faptul, că ideile s'au considerat numai din punct de vedere *static* — întrucât sunt idei reflexe — și s'a nesocotit cu totul *dinamismul* lor. După părerea lui, ideea este o energie motrice, mai mult! tot ce e *forță, putere, influință*, în psihologie, provine exclusiv *dela idee*. Prin urmare, în concepțiunea aceasta nouă, ideea nu dă *numai directivă* activității voinței noastre, ci *ideea este însăș activitatea* și, astfel, *cauza* acțiunilor noastre. De unde, în virtutea logicei urmează, că precum ideile — întrucât de fapt există — sunt *necesare*, tot așa și actele voinței încă vor fi necesare, nefiind ele altceva, decât chiar ideile.

În teoria aceasta a ideilor — forțe este o *parte* de adevăr. Nimenea nu contestă azi existența *unor* idei cinetice. E neîndoios, că ideile înrădăcinate adânc în conștiința noastră cearcă să se înfăptuească și au o putere motrice. Cine nu cearcă involuntar să pășească cadențat la auzul unui marș militar? Sau cine n'a observat, că ideea intensă a căscatului îți pune în mișcare organismul și te pomenești căscând?

Nu *toate* ideile au însă puterea de a pune organismul în mișcare. Cine nu știe, că mulți încremenesc, amuțesc de frică de bucurie sau de întristare? Mai mult, este tocmai firea *in-trinsecă* a ideii, de a se opri, de a sta în fața judecății minții, spre a fi cuprinsă deplin, spre a fi considerată din toate punctele de vedere, este de *natura ideii*: ca să provoace un act de reflexiune, prin urmare: de a *se opri*, de a fi staționară. — Sunt apoi *fără* îndoială și multe idei indiferente, cari nu sunt în stare să ne înduplece — fără voia noastră — la nici o mișcare. Puteți vorbi cu toată însuflețirea cauzei sublime înaintea mulțimei despre ideile de timp, de spațiu, de cauzalitate, și sigur nu veți observa nici cea mai mică mișcare. Deci aserțiunea, că *toate* ideile sunt energii motrice, este exagerată.

Susținătorii teoriei *ideilor-forțe* nu afirmă numai, că *idea este cauza mișcării în general*, ci zic mai mult: că *ideea este cauza nemijocită* a oricărei mișcări. Adevărul însă este, că *ideea, dacă produce câte odată mișcare*, aceasta se întâmplă prin mijlocirea gradului de *sensibilitate* al individului. De aici provine faptul acela, că una și aceeași idee, asupra unuia face impresiune nespus de mare, pe când pe altul îl lasă indiferent. Sf. Augustin ne spune, în Mărturisirile sale, că cetind în tineretele sale moartea duioasă a neferitei Didone, l-au năpădit lacrimile și mai multe zile a fost complet abătut. Câți au etit după el istoria aceea, fără ca să fi trecut prin acele faze de sbuciumare sufletească, deși și-au format la fel *idea stării precare a nefericitei*, ca și Augustin? Deci *idea nu produce emoțiunile, decât în raport și dependent de gradul sensibilității cu care cineva este înzestrat*. *Idea* deci, prin sine însăși, nu poate fi cauza mișcărilor și a decisiunilor voinței noastre ci ea are oficiul exclusiv, de a *îndrepta*, de a da *directivă* actelor voinței noastre. *Idea*, în raport cu voința, are același oficiu, *aceeaș menire, ca și busola corabiei*. Nici busola nu influențează direct și imediat corabia, ci îi indică numai direcția de urmat, ca să poată ajunge la țința dorită. Așa că, cu drept cuvânt, a putut concluda sf. Toma de Aquino, că actul liber este un act al *voinței* luminate de minte, nici decum însă efectul *ideei* sau, cu atât mai puțin, al simțământului! De altcum însuș Fouillée, constrâns de argumentele stăruitoare ale lui Spencer, și-a arătat nedumerirea față de teoria sa, scriind în „Critique des systemes“ p. 24, 25: poate că *ideea nu e o forță prin sine însăși*, ci vădit, că prin mijlocirea simțământului și a voinței.

Rămâne deci dovedit, că mărturia conștiinței noastre, privitor la existența libertății, vine confirmată chiar de către datele psihologiei moderne. Aceasta mărturisire n'a putut-o amuși *nici* teoria *ideilor-forțe*, *nici* pretinsele iluziuni hipnotice, *nici* teoria *motivelor prevalente*, *nici* teoria *puterilor oculte*!

Argumentul moral ne-a arătat, că omul *trebuie* să fie liber, conștiința examinată cu rigoarea metodelui psihologic ne arată, că el *de fapt* este liber.

Dr. Augustin Tatar.

Un capitol de critică științifică.

Tăgăduiește Eclisiastul nemurirea sufletului?

Necredința modernă, sub masca înșelătoare a criticii științifice, cearcă în tot chipul să discrediteze acum un adevăr al credinței creștinești, acum altul, arătând că acesta nu mai poate fi susținut în fața ultimelor rezultate științifice.

Indeosebi e mare bucuria în Israelul necredinței, când pot afla texte din sf. Scriptură, pe care se pot întemeia, în opera lor distructivă. Ei zic atunci, cu mândrie, credincioșilor noștri slabi de inger sau „puțin credincioșilor”: Iată, pe ce vă răzimați voi! Iată greșelile și contradicțiunile interne ale izvorului celui mai prețuit al descoperirii dumnezeiești, care este sf. Scriptură! Mai poate fi aceasta privită ca cuvântul lui Dumnezeu cel inspirat, în care nu este greșală? Nu e oare mai logic, să zicem cu filozoful german Frederic Nietzsche, cu așa numitul Anticrist, că nimic nu-i adevărat și totul este iertat?

Nu! De mii de ori nu!

Să nu se uite, că, dacă sf. Scriptură este izvorul credinței noastre cel mai prețuit și mai căutat, ea nu este unicul izvor. nici cel mai vechiu, nici cel mai însemnat. Alături de Scriptură, avem Tradițiunea (Predania), care e mai veche și mai însemnată decât ea. Tradițiunea a fost și înainte de a fi Scriptură, și va fi și dacă, printr'o minune oarecare, s'ar pierde cu totul sf. Scriptură. De aceea norma credinței nu poate fi un singur izvor al descoperirii dumnezeiești, așa cum îl vede și-l pricepe omul singuratic, ci învățătura bisericii creștine de a pururi și pretutindeni. (Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est.).

Afară de aceea, să nu se uite că noi, cei de astăzi, nu suntem în posesiunea textelor originale inspirate de Dumnezeu ale sf. Scripturi, ci în posesiunea unor copii, cari nu sunt inspirate. Și câte greșeli nu se fac la o simplă copiere sau transcriere, din slăbiciunea și nebăgarea de seamă a omului. Profesorii noștri, cu experiențe îndelungate în privința aceasta, ne-ar ști spune multe! De aceea biserica învățătoare, adunată în marele săbor ecumenic dela Trient, a spus despre textele

sf. Scripturi, folosite atunci și acum în partea cea mai mare a Apusului, sub denumirea atât de cunoscută de „Vulgata“, că *se pot întrebuiți*; atât, și nimic mai mult.

În lumina acestor considerațiuni generale, să vedem ce dovadă vreau să aducă necredincioșii moderni din sf. Scriptură împotriva nemuririi sufletului omenească?

Ei aduc următoarele cuvinte din *Eclisiastul cap 3 vers 19* și urm. ... „și cu ce covârșește omul pe dobitoc? Toate merg la un loc, toate s'au făcut din țărână, și toate se vor întoarce în țărână. Și cine știe; oare duhul fiilor oamenilor se suie în sus? Și duhul dobitocului oare se pogoară în jos în pământ?“

Uită însă, că un text biblic, ca orice alt text din lume, nu poate fi smuls din contextul cărții și interpretat independent. El trebuie interpretat în armonie cu celelalte texte biblice, cu așa numitele „loci paraleli“, și mai ales în armonie cu contextul cărții însăși, de care este vorba.

Și ce zice contextul Eclisiastului?

El admite judecata dumnezească (în același cap 3 la vers 16 și 17, cap 11 la vers 9, apoi cap 12 vers 13 și 14) și anume dincolo de mormânt, fiindcă aici pe pământ nu poate fi dreptate desăvârșită, cum dorește inima omului (vezi cap 7 vers 16); ba în cap 9 la vers 10 cetim: „Toate, oricâte îți dă mâna ta a face, cât poți, fă, pentru că în iad, unde mergi tu, nici lucru, nici gând, nici știință, nici înțelepciune nu este“.

Celce vorbește de iad, unde ajung sufletele omenești după despărțirea lor de trup, evident că nu poate tăgădui nemurirea acestor suflete.

Totuș indicațiile acestea nu resolvă obiecțiunea ce se poate formulă din cuvintele capului 3 la vers 19 și urm., citate mai în sus. E întrebare deci: Cum sunt a se înțelege cuvintele: „Și cine știe; oare duhul fiilor oamenilor se suie în sus? Și duhul dobitocului oare se pogoară în jos în pământ?“

Massoreții, interpretatorii evrei ai Bibliei, ca să scape din încurcătură, au introdus în textul sacru o mică schimbare, așa încât sensul eră următorul: „Și cine știe oare duhul fiilor oamenilor oare se suie în sus, și duhul dobitocului care se pogoară în jos în pământ?“ Procedura aceasta e foarte comodă, dar nu se poate admite. Mai întâiu ea e inadmisibilă din rațiuni gramaticale. Al doilea, cele mai vechi traduceri ale Bibliei (LXX, Syriaca, Vulgata) încă nu admit schimbarea întro-

dușă de Massoreți. Dar chiar dacă am admite această schimbare a Massorților, am ajunge în altă contradicțiune, prin versul 22 al aceluiaș cap 3, unde cetim: „Și am văzut că nu este bine, fără numai a se veseli omul intru lucrul său, că acesta este partea lui; că cine-l va duce pe el, ca să vadă cecece va fi după el?” Nesiguranța aceasta, aceea ce urmează după moarte, așa cum e exprimată în acest din urmă vers, încă nu admite schimbarea introdusă de Massoreți care presupune că sufletele omenești se suie în sus, iar cele dobitocești se pogoară în jos, în pământ.

În urmare, trebuie să rămânem la textul vechiu al Bibliei, așa cum se află în originalul evreesc și în traduceriile cele mai vechi și mai venerabile. Sf. Ieronim, care e considerat ca cel mai bun interpret al textelor biblice între toți sfinții Părinți, traduce versul discutat în chipul următor: „Și cine știe, dacă duhul fiilor omului se suie în sus, și duhul dobitocului dacă se pogoară jos în pământ?” (Et quis scit, spiritus filiorum hominis si ascendat ipse sursum, et spiritus pecoris si descendat ipse deorsum in terram?)

Ei bine, atunci cum este a se înțelege textul acesta?

Să vedem întâiu, ce zic sfinții Părinți și Teologii?

E de regretat, că sfinții Părinți s'au ocupat, în general, foarte puțin de Eclisiastul. Afară de S. Dionisie Alexandrinul (M. G., 10, 1577—87) și omiliile sf. Grigorie din Nissa (M. G., 44, 615—754) aproape nici unul nu interpretează acest text. Este ceva și în *Verbaquoniz* de S. Grigorie Thaumaturgul (M. G., 10, 987 ss.), în comentarul lui Olympiodor (M. G., 93, 477 ss.), oarecari observațiuni, de caracter mai mult moral, ale sf. Grigorie cel Mare, în Libri Dialogorum (M. L., 77, 149 ss.) și comentarul sf. Ieronim (M. L., 23, 1061 ss.). Atâta tot. (Pentru orientarea cetitorilor comunicăm că inițialele M. G. înseamnă colecția greacă a sfinților Părinți, ediția Migne, — pe când M. L. înseamnă colecția latină a sfinților Părinți, aceeaș edițiune Migne). Olympiodorus, și după el sf. Grigorie cel Mare, crede că în Eclisiastul acum vorbește autorul, acum altă persoană — străină, și astfel și în versul discutat (21 din cap 3) e ceva dialog, pe care îl interpretează alegoric, înțelegând prin duhul fiilor omului pe ceice se conduc de mintea sănătoasă, iar prin duhul dobitocului pe ceice se lasă povățuiți de poftă și instincte dobitocești, disprețuind judecata minții sănătoase.

Singur sf. Ieronim interpretează în sens literal, acest vers, spunând că, înainte de a deschide Domnul Nostru Isus Hristos porțile raiului, nimenea dintre muritori n'a fost învrednicit să vadă fața lui Dumnezeu; acelaș cerc îngust și josnic apăsă de o potrivă duhul omului și al dobitocului și deși unul părea ținut în închisoare, iar celalalt că se descompunea, totuș nu eră mare deosebire între a muri odată cu trupul și între a fi deținut în întunecul iadului. (Et revera, antequam flammeam illam rotam, et igneam rompheam, et paradisi flores Christus cum latrone reseraret, clausa erant coelestia, et spiritum pecoris hominisque aequalis vilitas coarctabat. Et licet aliud videretur dissolvi, aliud reservari, tamen non multum intererat perire cum corpore, vel inferni tenebris detineri. M. L., 23, 1041 ss.). — Trebuie să recunoaștem însă, că, deși interpretarea aceasta a sf. Ieronim e foarte ingenioasă, nu ne mulțămeste, fiindcă presupune și ea că Eclisiastul își face însuș obiecțiune.

Ce zic teologii?

Sf. Bonaventura cugetă, că Eclisiastul exprimă prin cuvintele acelea îndoiala necredincioșilor. Alcuinus, că aici ar fi vorba de greutatea cunoașterii acestui lucru. Cardinalul Hugo, că ar fi cunoașterea experimentală, Caietanus, chiar o dovadă filozofică. Părerea aceasta din urmă e cea mai puțin probabilă, de aceea nici n'a mai admis-o altcineva. (Vezi „Gregorianum“ Ianuarie 1921 a. II, vol. II, fasc. 1, p. 117 ss.).

Dar mai e o greutate.

Cum poate fi vorba în Eclisiastul 3, 21 că duhul fiilor oamenilor se suie în sus, când locul, unde se adunau sufletele morților, după părerea celor vechi și a celor mai multe texte biblice paralele (Facere, 37, 35; Num. 16, 30; Iob 17, 16; Is 14, 9; Ps. 86 (85), 13 ș. a.) eră undeva în adâncime („Sceol“)?

Însă tocmai împrejurarea aceasta ne dă în mână cheia deslegării acestei enigme. Ea trebuie explicată din părerile ce erau pe timpul Eclisiastului despre sufletele omenești. Deși autorul cărții pare că a fost „Împărat peste Israil în Ierusalim“ (cap 1, vers 12), din care pricină cei vechi o atribuiau lui Solomon, totuș criticii de astăzi, răzemându-se pe diferite motive, susțin că această carte s'a scris în secolul III înainte de Hristos. Mai ales argumentele interne și caracterul limbii dovedesc lucrul acesta. (Vezi „Etudes sur l'Ecclésiaste“ în *Revue Biblique* IX, 369). În secolul III înainte de Hristos eră însă

răspândită între Evrei secta Essenilor, care credeă, precum ne spune istorigraful evreu Josephus Flavius (De bello Iud. II, 8, 11), că sufletele omenești, desrobite din legăturile trupului, zboară în înălțime.

Știind acestea, înțelegem mai ușor versul 21 din cap 3 al Eclisiastului. El nu se îndoește despre nemurirea sufletului, ci despre direcția ce o ia sufletul după moarte. Oare se coboară jos la iad, ori zboară sus în înălțime? Aceasta e nedumerirea mult discutatului vers. Nemurirea sufletului, departe de a fi tăgăduită, e chiar subînțeleasă de autorul sacru. Cum ar mai și putea fi vorba de soarta sufletului, dacă autorul ar fi de părere că odată cu moartea trupului încetează totul?

Că, într'adevăr, versul 21 din cap 3 al Eclisiastului conține o nedumerire, cu privire la părerea Essenilor, despre locul unde se duc sufletele omenești, după despărțirea lor de trupuri, se vede și din cartea Enoch, scrisă, după părerea criticilor de astăzi, la 170 înainte de Hristos. În această carte se spune, că sufletele celor răposați se duc pe un vârf de munte, unde așteaptă judecata lui Dumnezeu.

Ceeace e nou, ceeace surprinde, prin urmare, în acest vers, este concepția originală despre soarta și locul, unde se adună sufletele celor trecuți din viață, concepție pe care aveă să o lumineze mai târziu, întru cât ea poate fi luminată, lumina evangheliei lui Hristos.

Ioan Georgescu.

Discuții actuale.

Căsătoria a doua a preoților.

Chestiunea este de oarecare actualitate, întru cât chiar acum este în pregătire un congres cu acest program al preoțimii ortodoxe din Regat.

La noi, primul caz, când această chestie s'a încercat a se pune la ordinea zilei, a fost la congresul nostru preoțesc din 1919 când s'a fost înaintat o propunere, care cerea permiterea căsătoriei a doua a preoților. Propunerea n'a ajuns să fie dezbătută în plenul congresului din mai multe motive, dar s'a hotărât să se înainteze forurilor competente spre mai departe purcedere.

În biserica gr.-or. chestia se discută de mai de mult și pe cum știm, episcopatul din fosta Ungarie s'a declarat odată pentru

admisibilitatea căsătoriei a doua a preoților, iar episcopatul din vechiul regat a fost cu toată hotărârea contrar acestei inovații. În anii trecuți s'a pornit o discuție întinsă în presa bisericească a gr.-orientalilor la acest obiect, între altele, în „Revista preoților“ dela Timișoara. Discuția însă a fost atât de pătimășă, încât înaintea oamenilor cu judecată serioasă a compromis toată cauza. Totuș ea a ajuns obiect de discuție și la congresul preoților gr. orientali dela noi. Dar și acolo s'a ajuns la soluția singură corectă: că o astfel de chestie n'o poate rezolvi o biserică particulară, ci numai toate bisericile autocefale de comun acord.

Cu oarecare aparat științific încercase într'o broșură, la 1907, rectorul p. t. al Universității din Cernăuți *Vas. Găină* să dovedească „admisibilitatea căsătoriei a doua a preoților, din punct de vedere dogmatic, canonic și practic“. Iar „Revista teologică din Sibiu“ a tradus în românește studiul episcopului ortodox de Zara, *Nicodim Milaș*: „Hirotonia ca piedică pentru căsătorie“. Ambelor acestor scrieri le reflectează foarte nimerit încercarea: „Recăsătoria Preoților“, a *Dlui Mariu Theodorian*, avocat, tip. București, 1907.

Va recunoaște oricine, că chestia este extraordinar de delicată. Judecând curat omenește, ne dăm seamă de toate greutatețile și mizeriile unei case de preot văduv, mai ales cu copii. Poftească oricine și cerceteze casa unui preot văduv, cu 4-5 copii dela 12 ani în jos — și le va vedea cu ochii.

De aceea încercăm în șirele de mai la vale să facem un mic rezumat al chestiunii acesteia, în convingerea că ea va fi de oarecare interes și pentru alții.¹⁾

Aderenții căsătoriei a doua a preoților susțin, că opreliștea acestei căsătorii nu se bazează pe sf. Scriptură, ci e o simplă lege bisericească disciplinară, care așadar se poate modifica. Pentru a putea înțelege pe deplin acest lucru, să vedem înainte de toate: care este punctul de vedere al sfintei Scripturi cu privire la căsătoria a doua în general?

¹⁾ Despre căsătoria preoților la noi avem o mică monografie, teza de doctorat a pâr. Dr. Alexandru, Rusu: „A papok nösülése a gör-kath. román egyházban“, de carea ne folosim și noi în mare măsură în scrierea acestui articol, cu atât mai vădit, că precum știm, în românește nu s'a publicat, așa cât o simplă îndrumare la scrierea pâr. Rusu credem că e fără folos, mai ales că azi nici în ungurește nu se mai află în librării.

Sfântul Apostol Pavel, în epistola sa I. către Corinteni, 7, 8—9, — vorbind despre văduvi și văduve, zice: „Iar celor necăsătoriți le zic, și mai ales văduvelor: bine este pentru dânșii dacă vor fi rămas ca și mine. Dar dacă nu se înfrânează, căsătorească-se; căci mai bine este a se căsători decât a arde“. — Iar mai la vale, în acelaș cap, în stihurile 39 și 40: „Iar dacă va fi murit bărbatul, este de sine stăpână, ca să se mărite cu cine voiește, numai în Domnul să se mărite. Dar, după părerea mea, mai fericită este dacă rămâne astfel; și gândesc și eu că am spiritul lui Dumnezeu“.

Cum vedem aci, sf. Pavel permite căsătoria a doua a creștinilor, dar recomandă totuș petrecerea în văduvie cinstită a celor rămași văduvi, ca o stare de perfecțiune mai înaltă. Și, pe dreptul — pentru că acela, care se căsătorește a doua oară, dovedește neînfrânare sau cel puțin neputință de a lupia cu poftele trupului. Petrecerea în văduvie curată o prețuiește sf. Pavel atât de mult, încât pe văduvii și văduvele cari nu se căsătoresc a doua oară îi socotește „mai fericiți“, decât pe cei cari purced la căsătoria a doua.

Aceste sfaturi sf. Pavel le dă *laicilor*, pe cari îi socotește capabili de a ajunge la o astfel de perfecțiune morală. Știm însă, că perfecțiunea morală pentru slujitorii sf. Altar, mai mult de cât pentru laici, este o poruncă. În cele patru evanghelii Domnul cere dela învățăceii săi, să fie mai presus decât alți oameni. Adeseori înșiră o mulțime de însușiri proveniente din imperfecțiunea omenească și apoi adaugă: voi să nu fiți așa! Pentru ce? Pentru că dacă lumina, care ar trebui să lumineze, este întuneric, atunci întunericul ce va fi? — Învățăturile de natura asta ocură atât de des în sfintele evanghelii și sunt atât de cunoscute, încât este de prisos să le mai înșirăm aici, ori să le cităm din cuvânt în cuvânt. Credem deci că chiar și numai cele amintite mai sus ar fi destulă dovadă, că opreliștea căsătoriei a doua a preoților își are baza în sf. Scriptură.

Se cuprinde însă în sf. Scriptură dispoziție cât se poate declară și hotărâtă în acest punct și anume la 1 Tim. 3, 2, unde se spune: „Deci trebuie ca episcopul să fie fără nici un fel de vină, *bărbat al unei singure femei*. — Iar la 3, 12: Diaconii să fie asemenea bărbați ai unei singure femei... Iar la Tit 1, 5—6, repetă această poruncă, zicând: „Pentru aceasta te-am lăsat pe tine în Creta, ca să întocmești mai departe cele rămase înapoi și să pui în fiecare oraș preoți, cum eu

ți-am rânduit: dacă este cineva fără-vină, bărbat al unei singure femei...”

Sf. Pavel așadar oprește cu toată hotărîrea bigamia preoților. E întrebare însă: e vorbă aici de bigamia simultană sau succesivă?

Credem, că nu poate fi vorbă de bigamia simultană, pentru că aceasta a fost cu totul ieșită din uz pe timpul Domnului Hristos și al predicării apostolilor, atât la Evrei, cât și la popoarele cu cari au ajuns apostolii în atingere. Iar în teritoriile unde își deprindeau Timoteu și Tit episcopia, nu știm să fi existat poligamia simultană vre-odată, cum ne mărturisește Istoria.

Ca să putem zice, că aici e vorbă de poligamia simultană, ar trebui să presupunem, că astfel de poligami s'ar fi aflat și între creștini și că apostolii pentru creștinii laici ar fi tolerat poligamia simultană, o supoziție atât de neîntemeiată aceasta, încât e cu totul superfluu să stăruim asupra ei.

Sunt unii, cari cred că sf. Pavel în locurile citate nu intenționează să oprească bigamia succesivă, ci să oprească celibatul, socotind *căsătoria* ca o condiție, pentru ca cineva să fie preot. Cine nu știe însă, că sf. Pavel fecioria perpetuă o consideră ca o culme a perfecțiunii omenești atunci, când zice la I Cor. 7, 38: „Astfel și cel care-și mărită fata, bine face, iar cel care n'o merită, mai bine face”. Cum s'ar și putea presupune, că sf. Pavel să excludă tocmai pe preoți dela această modalitate a perfecțiunii, care o recomandă laicilor cu atâta căldură?

E evident așadar, că sf. Pavel oprește pentru preoți bigamia succesivă, cea îngăduită laicilor.

Legislația bisericească, în canoanele ei, a întărit numai dispozițiunile sf. Apostol Pavel privitoare la *căsătoria* a doua a preoților. Asta s'a întâmplat încă în veacurile cele dintâiu, ca o dovadă neîndoelnică despre felul cum a înțeles biserica încă atunci, cele cuprinse în sf. Scriptură la acest obiect.

Astfel, în canoanele apostolilor, cari sunt apocrife, ce-i drept, dar datează din veacurile prime ale creștinismului, se spune: „Celce după sf. Botez se va însurà a doua-oară, ori a avut tiitoare, acela nu poate fi în oficiu bisericesc”. (Can. 17) Iar în Canon 18: „Cine va ținea văduvă, sau lăsată de altul, sau servitoare, sau curvă, acela să nu fie preot”. În Canon 26: „Cine va vrea să se preoțească, acela întâiu să se însoare, că

după hirotonie numai lectorii și cantorii se pot însură". Păr. Dr. Rusu traduce acest canon astfel¹⁾: „Intre aceia, cari au intrat în cler necăsătoriți și vreau să se însoare, poruncim: numai lectorii și cantorii“.

În canoanele acestea vedem, cum s'au interpretat cuvintele sf. Pavel în veacurile cele dintâi, interpretare care tocmai pentru vechimea ei se trage nesmintit dela apostoli, căci nu se poate presupune ca, după o sută de ani dela moartea apostolilor, să se aducă legi, cari să nu se fi bazat pe continuitatea tradiției practicate dela Apostoli încoace. — Legile nu s'au adus pentru introducerea unui lucru nou, ci pentru împiedecarea unor abuzuri. Din canoanele apostolilor putem înțelege pe deplin interpretarea bisericii vechi, care nu numai oprește căsătoria a doua a preoților, ci din capul locului oprește căsătoria după hirotonie (nu și după hirotesie) ba nu îngăduie văduvelor să ajungă preotese, bine înțeles tot în spiritul dispozițiilor sf. Pavel, care, cum am văzut, căsătoria a doua, deși nu-i contestă legalitatea, o consideră totuș ca o imperlecțiune.

În sinodul dela Niceea, la anul 325, s'a adus un canon, (al 3-lea), care dispune preoților (celibi sau văduvi) „să nu țină în casă altă muiere, fără numai mamă, soră, mătușă și persoane fără nici un prepus“. Dacă pe timpul acela n'ar fi fost oprită căsătoria a doua a preoților, — cum susțin unii. — cum ar fi ajuns sf. părinți ai sinodului să aducă un astfel de canon? N'ar fi fost oare mult mai nimerit și mai rațional să se zică: Preoții, cari nu se pot înfrâna, să se căsătorească?

Sinodul dela Niceea a fost ecumenic, dar înainte de acest sinod, la 314 și 315 s'au ținut două sinoade particulare, unul la *Ancira* și celalalt la *Neocesarea*, cari încă au adus canoane despre căsătoria preoților. Canonul 7 dela *Neocesarea* oprește pe preot să mănca la nunta celor ce se căsătoresc a doua oară. Iși poate cineva închipui această opreliște, dacă ar fi fost îngăduită căsătoria a doua a preoților?

Iar canonul 1 al acestui sinod dispune scoaterea din cin a acelu preot, care se va însura, ținându-și numai onoarea și dignitatea. Adecă lipsirea de jurisdicțiune și de dreptul deprinderii oficiului.

Canonul al 10-lea dela *Ancira* e singurul, care s'ar putea

¹⁾ Și cred că aceasta e traducerea cea bună. (N. A.)

aduce ca argument pentru căsătoria după hirotonie. Acesta dispune: „Diaconul, care va fi spus episcopului înainte de a-l hirotoni, că nu poate trăi neînsurat, acela și de se va însura după primirea diaconatului, poate să rămână în slujba diaconiei, iar care nu va fi spus când s'a hirotonit și apoi se va însura, să se lipsească de diaconie“.

Din însuș textul acestui canon apare, cât se poate mai evident, că a fost oprită căsătoria după hirotonie și, dacă s'a conces totuș diaconilor, aceasta s'a făcut pe baza declarației dâșilor înainte de hirotonie, în lipsa căreia, dacă se căsătoriau după hirotonie, erau lipsiți de diaconie.¹⁾

Ajungem în sfârșit la sinodul trulan, celebrat la anul 692. Aderenții căsătoriei a doua a preoților susțin, că opreliștea acestei căsătorii e o inovație a sinodului trulan, și totodată e o lege pozitivă bisericească curat disciplinară, care se poate schimba, ca orice altă lege disciplinară. Ori, cum zicea un preot gr.-or., anii trecuți, în „Revista Preoților“: Opreliștea căsătoriei a doua a preoților — *nu-i dela duhul sfânt!* Cumcă acest canon nu-i inovație, am arătat în cele de până aci, cred, îndeajuns. Dar apare acelaș lucru, cât se poate mai învederat, din însuș textul can. 3 al sinodului trulan, în vârtutea căruia: „Se pedepseac cu suspensiune preoții ceice se căsătoresc după hirotonire“. Dacă ar fi fost uz general, neoprit, căsătoria a doua a preoților, atunci dispoziția generală a acestui canon nu s'ar fi putut aduce, nici a celui al 6-lea, care dispune: „Preotul sau diaconul, de se va însura, să i-se iea darul, că de va vrea să se hirotonească, acela trebuie *mai întâiu* să se însoare“.

Bigamia succesivă, ca un abuz, s'a fost lățit în măsură mare și în biserica românească din Ardeal, atât înainte, cât și după Unire, dovadă: instrucțiunea lui Dositheu dată mitropolitului Athanasie, cu prilejul hirotoniei, și numeroasele canoane ale sinoadelor de după Unire, precum și conscripțiile sufletelor din secolul al 18-lea, împistrișate cu o mulțime de preoți *bigami*. Numeroasele dispoziții privitoare la acest punct și-au avut efectul cuvenit. Astăzi nu mai avem aproape de loc preoți *bigami*, ci numai dorința de a introduce pe cale legală căsă-

¹⁾ Și mai probabil mi-se pare, cu Hefele, Conciliengeschichte, I. 432 că sinodul a voit să lase oarecare mână liberă episcopilor, pentru a hotărî în cazuri concrete, asupra căsătoriei diaconilor. Aceasta cu atât mai vârtos, că opreliștea amintită mai sus, a Conc. dela Neocesarea c. 1, după abia câțiva ani nu poate fi considerată ca abrogată. (Nota Red.)

toria a doua a preoților. Cu toate acestea, din cele până aci înșirate, poate vedea oricine, — această dorință abia se va împlini vre-odată. Și pe dreptul. Dacă s'ar permite căsătoria a doua a preoților, prin ce ne-am mai deosebi noi de laici? Atunci ce înțeles ar mai avea canoanele, cari prescriu căsătoria preoților cu fecioare și a aceloră, cari prescriu laicizarea preotului adulter sau a preotului care nu se desparte de soția adulteră? Ce vază am mai avea noi înaintea poporului, care în teorie să zicem, că aprobă căsătoria a doua a preotului, dar când ar vedea-o înfăptuită, ar desaproba-o cu toată hotărîrea. Acestea sunt însă motive secundare, pentru că motivul principal, care e mai presus de toate, e dispoziția pozitivă a sf. Scripturi, cum am arătat, care pretinde dela noi o perfecțiune mai mare decât a laicilor, o dovadă de abstenență, și prin urmare nu permite apropierea de sf. Altar a celui preot, care nu-i capabil să se ridice la perfecțiunea morală care sf. Apostol Pavel o recomandă cu atâta căldură și laicilor. Drept aceea, scriitorul acestor șire e de părerea, că această chestie să se ia cu totul dela ordinea zilei, căci o astfel de dorință nici odată nu se va putea împlini!

În cele de până aci am vorbit despre căsătoria a doua a acelor preoți, cari și după contragerea acestei căsătorii ar vrea să rămână slujitori ai sf. Altar. E vorbă însă și de altfel de preoți, cari căsătorindu-se a doua oară, ar renunța cu totul la statul preoțesc și trecând în statul laical ar rămânea și pe mai departe credincioși ai bisericii, căreia mai înainte i-au servit ca preoți.

Am văzut, că sinodul dela Ancira pentru preoții cari se căsătoresc a doua oară prescrie numai scoaterea din cinul preoțesc, reținându-și oooarea și dignitatea, iar validitatea căsătoriei nu o contestă. Păr. Rusu arată în opul citat, că înainte de sinodul trulan hirotonia a fost numai piedică împiedcătoare a căsătoriei, iar după sinodul trulan ar fi devenit piedecă nimicitoare, dupăce în canonul 3 căsătoria a doua a preoților o consideră drept căsătorie nelegitimă. Arată mai departe, că sinodul trulan în canoanele amintite și-a însușit numai dispoziția în acest sens a împăratului Iustinian și că, pe lângă toate dispozițiile penale ale acelor canoane, din textul lor nu reiese că ar fi invalidă căsătoria a doua a preoților. Impăratul Leo VI. în Novela 79, dispune, ca preoții, diaconii

și ipodiaconii, cari se căsătoresc a doua oară, să fie lipsiți de dreptul deprinderii oficiului lor, dar rămânând și pe mai departe membri ai clerului, să fie aplicați în alte oficii bisericotești (lectori, cantori), compatibile cu această stare a lor. — Peste tot se poate zice, că niciodată canoanele sinodului trulan, cari invalidează căsătoria a doua a preoților, nu s'au explicat în acest sens. În biserica românească veche preoții căsătoriți a doua oară au fost opriți dela celebrarea sf. liturgii, dar li-s'a îngăduit să slujească pe lângă alți preoți chiar și ca diaconi, dându-se, cum se vede o interpretare ultraliberală canoanelor, carea Dositeiu, în Instrucția dată lui Atanasie, o combate.

După Unire s'a păstrat vechea disciplină, carea pe preoții bigami îi oprește dela funcțiuni bisericotești, fără să se conteste însă validitatea căsătoriei lor. Așa în sinodul dela Alba-Iulia din 1700 canon. 16. Într'o circulară a lui Atanasie preoții bigami sunt admiși numai în slujba cantorală și, pentru că au îndrăsnit să se căsătorească a doua oară, sunt îndatorați să plătească o pedeapsă de 66 floreni. O dispoziție la fel ieă și sinodul din 1734, întrunit la Cluj-Mănăstur în sedisvacanță, sub presidența teologului Fitter.

Această disciplină s'a păstrat fără întrerupere în biserica noastră până la anul 1858. Instrucțiunea Congregației de Propaganda Fide, trimisă în acel an mitropolitului Șuluțiu, oprind căsătoria după hirotésie a hipodiaconilor, între altele, atinge și chestia asta și unele expresii ale numitei instrucțiuni părea că resoalvă și pentru noi problema, în sensul că căsătoria a doua a preoților e invalidă. În 1883 Ordinariatul de Alba-Iulia a supus Romei un astfel de caz și atunci, cu toate că s'a dat preotului Valer Catona dispensația cerută, s'a accentuat că asta nu înseamnă o soluție a chestiei validității ori invalidității căsătoriei a doua a preoților. Tot atunci s'a indicat, că o soluție a acestei chestii numai atunci va primi aprobarea Romei, când s'ar decreta invaliditatea acestui fel de căsătorii. Iar sinodul provincial al II-lea dispune, că orice chestii de natura asta sunt a se înaintă spre deciderie la Roma. Așadar se rezervă Romei dispinzarea dela piedeca ordinului, pentru cazul căsătoriei.

De atunci s'an mai întâmplat câteva cazuri de căsătorie a doua oară a unor preoți, cari astfel au trecut în statul laical, dar... binecuvântarea căsătoriei lor s'a întâmplat în biserici gr.-orientale ori au fost siliți să se îndestulească cu căsătoria

civilă. Decumva suntem bine informați, de atunci nu s'a mai dat nici unui preot dispensare la căsătoria a doua.

Fără indoială, orice căsătorie a doua a unui preot e un prilej de întristare pentru biserică. Dar după o astfel de durere, de ce să nu rămână măcar mângâierea: că în locul unui preot avem un credincios fidel al bisericii? De ce deodată cu împuținarea preoților să ne împuținăm și credincioșii?

Acest motiv, laolaltă cu împrejurările extraordinare — în concret — ale unuia ori altuia dintre preoții văduvi, poate ar trebui să fie luat în considerare pentru obținerea eventualei dispenze de recăsătorie.

Septimiu Popa.

Insemnări.

Istoricii noștri despre Concordat. Intr'un număr anterior am spicuit ceva din părerile ce le are asupra concordatului Dl *Dr. S. Dragomir* dela Cluj. — Ținem, pentru cetitorii noștri, să reproducem și părerile altor cunoscători ai trecutului, asupra acestei chestiuni așa de passionante.

Iată ce scrie d. p. *Dl N. Iorga* despre Concordat, în numărul 36 al „*Neamului Românesc*“.

Dupăce arată, cum împotriva Concordatului cu Roma se desfășură o întreagă acțiune polemică, dl N. Iorga găsește, că ar fi natural ca, după critica ce se face Concordatului, să se arete Statului, *care* ar fi forma acceptabilă pentru noi a tratatului cu biserica romană. Printr'o greșală de logică, și de tact politic mai ales, se atacă însă altceva: *ideea însăș* a Concordatului.

„Acl bunul simț e dator să observe însă următoarele:

„Dintre Statele cari și-au împărțit teritoriul nemaghiar al Ungariei medievale, unul, Serbia, a primit să încheie o asemenea învoială cu Papa, și aceasta deși simburele noii formațiuni politice e tot așa de vechiu și de ferm în ortodoxie ca și noi.

„Al doilea, pe lângă un foarte mare număr de cetățeni neromâni, de sânge, ai patriei noastre, Românii uniți, ale căror sentimente de patriotism nu pot fi bănuite fără cea mai grosolană nedreptate și a căror biserică a adus imense servicii causei naționale, sunt, întru cât s'au manifestat până acum, cu totul favorabili acestei idei de Concordat care ar înlătura o oarecare jenă în situația organizației lor bisericești.

„Și, al treilea, bisericile catolice ale naționalităților, care n'au fost prielnice schimbării politice petrecute, trebuie împiedecate de a putea pune continuarea rezistenței lor pe terenul religios. Odată încheiat Concordatul, ele ar trebui, ori să se închine situației de fapt, ori să destăinuie adevăratele motive ale opoziției lor.

„Judecând fără patimă, așa se prezintă în principiu chestia Concordatului. Rămâne ca diplomația noastră să-l știe încheia în așa fel, încât *nimic din privilegiile meritate ale vechii biserici de stat să nu fie jignit*“.

Suntem de acord — până la fraza din urmă, despre „privilegiu”, a căror menținere — ori cât de mult cineva le-ar fi meritat — ni-se pare că nu cadrează cu adevărata democrație de astăzi!

*

Și fiindcă între istoricii noștri de astăzi numărăm și pe dl Ioan Lupaș, nu îl vom trece cu vederea, mai ales că Dsa a devenit celebru — o celebritate herostratică — prin articolul publicat în nr. 45 al „Patriei” din Cluj și mai ales prin cei 3 articoli publicați în nr. 57, 58 și 60 ai aceleiași „Patrii”, sub titlul „Partidul național și Concordatul”.

Mărturisim dela început, că articolul Dlui Lupaș din nr. 45 al „Patriei” a fost pentru noi o — mare surprindere și o mare — desiluzie, nu atât prin faptul că Dsa este împotriva Concordatului, cât pentru felul de a scrie și de a argumenta, precum și pentru mentalitatea ce se întrezărește în acel articol.

Articolul este — pur și simplu — *feroce*. (Cuvântul este al Dsale!) El geme de afirmațiuni, care de care mai — „dovedite”, de fraze ca „imperialism papal”, „proselitism feroce și intolerant al papismului”, „papi resboinici și cuceritori”, „nesăturate poftă de stăpânire ultramontană”, „dușmanul cel mai neîmpăcat al drepturilor naționale”! Nu lipsesc „uneltirile ie-zuitice” și două citate, unul din Eminescu și altul din Barițiu, smulse și acelea din contextul lor! (Vom vedea cum știe dl Lupaș să smulgă din context și alte citate!) Nu lipsește nici inchiziția, nici „luptătorii pentru lumină și dreptate”: Arnold de Brescia, nici Ieronim Savonarola (cum ar protesta bietul Savonarola, dacă ar trăi!), nici Ioan Hus, nici „mreaja în care au fost strânse popoarele Europei apusene” etc.

Ne pare rău că spațiul nostru nu ne îngăduie de astădată să reproducem în întregime articolul dlui Lupaș. Cetitorii no-

știri ar avea bun prilej să cunoască perspectiva și orientarea istorică a dlui Lupaș, față cu aceea a unui, adevărat istoric, imparțial și nepreocupat, care este dl Iorga!

Dar Dl Lupaș merge și mai departe!

Folosindu-se de observarea, cu care „Patria“ însoțește publicarea articolului Dsale, precum și de cele „Câteva rectificări“ nimerite ale pâr. Agârbiceanu din nr. 47 al aceleiaș gazete, Dl Lupaș se crede dator să revină, și în seria de articole, de sub titlul „Partidul național și Concordatul“, încearcă să dea „lovitura de grație“ — bisericii unite.

Regretăm că dl Lupaș s'a lăsat atât de mult orbit de confesionalism, încât a apucat pe panta pâr. Maneguțiu, a lui Aron Densușianu din „Gazeta Transilvaniei“ de pe vremuri, a „părintelui Terențiu“ din „Telegraful Român“, a lui C. Erbiceanu din Prefața ediției „Procanonului lui Petru Maior“ și a tuturor „ortodoxilor-pravoslavnicilor“, cari văd înaintea ochilor numai — „ortodoxia“ și nu se gândesc mai departe, la interesele și la orientările mari, cari trebuie să le aibă, acum și în viitor, neamul românesc!

Cetind articolul Dsale despre „Concordat“ (nr. 45 al „Patriei“) am avut impresia, că toate cunoștințele dlui Lupaș sunt luate din anumite — broșuri de propagandă, să zicem, ale — socialdemocraților, anticatolici și anticreștini, ori cel mult, din cărțile ovreiului, cocoțat la o catedră universitară în Budapesta, care este, ori a fost — Marczali Henric!

Iară cetind seria de articole din nr.ii 57, 58 și 60 ai „Patriei“, am constatat de asemenea cu regret că dl Lupaș nu cunoaște scrierile unuia din cei mai reputați istorici ai Ardealului, care a fost canonicul, membru al Academiei Române, Dr. Augustin Bunea, în special scrierea: „Chestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite“, volumul II apărut la 1893. Altfel, credem că nu s'ar fi încumetat să-și pună numele sub ceea ce a scris!

Deocamdată i-a răspuns pâr. Dr. Iacob Radu, tot în „Patria“ (nr. 67), destul de amănunțit, iar, în teză mai generală pâr. Dr. Alexandru Rusu, în articolul „Unirea bisericilor“ în nr. 12 al „Unirii“ din Blaj.

Nu este exclus, că vom reveni și noi asupra acestei chestiuni. (m.)

*

„Ce este „placetul regesc“? Se vorbește adese, în legătură cu chestiunea concordatului, despre placetul regesc. Cei mai mulți nici nu-și dau samă că ce este acest *placet*, pe care Vaticanul vrea să-l excludă, din capul locului, din complexul chestiunilor de aranjat dintre Regele României și sfântul Scaun.

Numele acesta, sinonim cu „*Exequatur*“ sau cu „*Pareatis*“, ar fi să fie declarația autorității statului că cutare ordinațiune de natură dogmatică, disciplinară ori administrativă, a autorității bisericești (papă, episcopi, sinoade) se poate publica și executa în teritoriul țării.

Autoritatea civilă, în baza acestui *placet*, ar avea deci dreptul de controla, de a censura în *chip preventiv* toate actele regimului bisericesc.

Câtă vreme acest *placet* era o clausulă de aprobare și de declarare ca lege de stat a vre-unei ordinațiuni bisericești, nime nu a protestat împotriva lui. Întrucât însă acest *placet* este — folosind un termen modern — o cenzură preventivă, întrucât statul își arogă dreptul de a împiedeca în chip eficace executarea ordinațiunilor bisericești și, astfel, întrucât *placetul* este o piedecă pusă întru împlinirea misiunii, încredințate ei din partea lui Dumnezeu, biserica nu poate să-l recunoască. În orice caz el constituie o gravă vătămare și o lipsă de încredere la adresa bisericii, pe care o consideră ca o dușmană a propriilor fii. Și de aceea nenumărate sunt protestele bisericii față cu aceasta pretențiune a statului, pe care o numește chiar: *abuz execrabil!*

Începând cu veacul al 16-lea, cu deosebire, în urma așa numitei Reformățiuni, au început principii protestanți — în baza principiului: *cuius est regio, illius et religio* — și pe urmă lor și principii catolici, să pretindă pe sama lor dreptul *placetului*, până ce pe timpul curentului religios-politic, așa numit al gallicanismului (= febronianism și iosefinism!) și-a ajuns, mai ales în țările germane, culmea dezvoltării sale. Nu numai bullele, brevele și alte ordinațiuni ce veniau de peste munți (= *ultramontane!*), ci și dispozițiile, cercularele, pastorelele episcopoești din propria țară, ba chiar și comunicația singuraticilor credincioși cu capul bisericii erau supuse acestui *placet* regal.

Abia libertatea politică proclamată la 1848 au adus o îndreptare radicală a acestei situații. *Placetul* a fost suprimat pe rând în toate țările: în Austro-Ungaria la 1850, în Belgia deja încă la 1831, în Anglia, în Hollanda de asemenea a fost

înlăturat prin legile statului. În Franța lui Napoleon III, a mai fost aplicat în câteva cazuri, cu provocare la Articiii organici. Statele-Unite nu-l cunosc și nu l-au cunoscut nici odată. În Germania, deși într unele statutele el nu este definitiv abrogat, factice el nu este exerciat nicăiri. De altfel, în vremile publicității și ale comunicației de astăzi dintre singuraticile popoare și state, este limpede că *el nici nu ar putea fi executat* nicăiri. Și mai credem, că nici un stat, cu pretenții de civilizație — nu numai de toleranță! — nu poate să aplice placet-ul față de biserică, în vreme ce dă curs și comunicație liberă socialiștilor, anarhiștilor și bolșevicilor!

În aceasta lumină trebuie privit placetul, fiind vorba de el în legătură cu concordatul nostru.

Firește, cutare „organ național bisericesc“, provocându-se la autoritatea istoricului său domestic, ar dori ca placetul regesc să fie introdus și în raporturile dintre regele nostru și dintre biserica Romei.

Și pentru a justifica aceasta cerere, și spre a arăta, cât de — dușmană este biserica Romei față de statul românesc „ortodox“, se face provocare la încercarea guvernului ungaresc „catolic“, de a introduce iarăș placetul regesc, încercare făcută la 9 August 1870.

Întru adevăr *ministrul ungar* de pe vremuri al Cultelor, *baronul Eötvös*, credea că, cu ajutoriul placetului, reîntrodus, va putea să împiedece în Ungaria publicarea dogmei despre infalibilitate, decretată în Conciliul ecumenic din Vatican. — Dar însuș episcopatul ungar a protestat împotriva acestei reîntroduceri și într'o scrisoare colectivă susținută regelui ungar, declară că este de prisos ca, cu ajutoriul placetului regesc, să fie apărat episcopatul ungar împotriva Romei, după ce episcopatul nu are de gând să se rupă de credința Romei. După ce însaș dogma infalibilității este sfântă și validă prin acceptarea ei din partea Conciliului și prin publicarea legitimă făcută în Vatican, — așa deci publicarea ori nepublicarea ei din partea episcopatului nu schimbă obligațiunea de a o primi și crede a credincioșilor, placetul deci este de prisos: el nu este în stare a invalida însaș dogma. Practice, episcopatul ungar nu s'a lăsat împiedecat dela publicarea acestei dogme, cu toate că unii dintre episcopi au avut să sufere din partea guvernului pentru aceea publicare. (Vezi amănunte, la Roskoványi, de Romano Pontifice, vol. VIII, p. 295 și urm!)

În acelaș timp, în *Austria*, ministrul de culte v. Stremayr, în acelaș an, într'un raport făcut împăratului, sfătuește că placetul să nu fie reintrodus, de oarece este un privilegiu odios al șefului statului, care nu se potrivește cu libertatea constituțională și cu firea unui stat de drept, și reintroducerea lui trebuie considerată ca o măsură nedreaptă și polițială!

(Dr. V. Macaveiu.)

Cronică.

Preaf. Sa episcopul Lugojului a fost distins cu rangul de Conte Roman, Prelat domestic al Sf. Sale Papa dela Roma și Asistent la tronul pontificiu.

Știrea a fost înregistrată cu bucurie și satisfacție de întreagă *pressa* românească de pretutindeni. Înceștând aceasta *meritată* distincție, ne asociăm și noi la închinarea ce o aduce „Sionul românesc”, în nr. 6—8:

„Sărbătoarea de acum să fie numai o etapă în calea înălțării înaintea oamenilor și a lui Dumnezeu! Sunt fapte, pentru cari toate florile câmpului, pietrele scumpe ale pământului și laudele oamenilor sunt cea mai nevrednică resplată. Alta este resplată, care le strălucește: *bucuria Domuului, în muntele cel sfânt al Lui*”, pentru gândurile curate, pentru zelul neobosit, pentru desinteresarea personală în slujba apostoliei, în care este pus!

Intru mulți ani stăpâne!

„C. C.”

*

Jurământul de fidelitate al episcopilor străini este o chestiune rezolvată astăzi. Gazetele de zi au încrestat pe rând jurământul singuraticilor, făcut ori la București în fața M. S. Regelui ori airea în fața reprezentanților Lui

Textul jurământului episcopilor catolici este identic cu textul prescriș în concordatul ausriac de pe vremuri (vezi „C. C.” 1920, p. 217). (v.)

*

Conferențele religioase dela Căminul studențesc din Cluj, inaugurate mi-se pare acum un an, s'au continuat și acum. S'au perindat la *catădră* oameni cu adânci convingeri religioase și de solidă concepție creștinească, cecece numai

spre bucurie ne servește. Anii de universitate, cu așa numită „libertate academică” sunt plini de primejdii intelectuale și morale și deci de o deosebită importanță pentru formarea caracterului generației intelectualilor de mâne. Mai ales, că însaș știința universitară, în alcătuirea de azi a universităților, are așa de puțini în vedere formarea unei concepții *unitare* de viață.

Conferențele religioase, ținute la nivelul intelectual al ascultătorilor unisersitari, au rostul să întregească lacuna aceasta. (v)

*

Darul Papei pentru România, l-am găsit însemnat abia într'un jurnalul ori două, prizărit printre alte noutăți ale zilei.

În lista despre împărțirea colecției întreprinse de P. Benedict XV în favorul copiilor din Europa — începutul colecției l-a făcut însuș Papa donând dela sine 100,000 lire — România se găsește cu 400,000 lire, dintre cari 100,000 au fost date Dnei Cl. Averescu pentru invalizii de răboiu.

Nu relevăm celelalte poziții din lista de distribuție a acestei colecții, al cărei rezultat final a dat suma de 16 milioane lire — afară de ofrandele Franței și a Belgiei, cari s'au dat tot în favorul acelei țări — și afară de ofrandele în naturalii, cari încă face o cifră considerabilă. Amintim doar darul de 200,000 lire pentru copiii ruși și 100,000 lire pentru copiii armeni refugiați la Constantinopol dinaintea bolșevicilor, după înfrângerea armatei lui Wrangel. Un ziar din Constantinopol, remarcând acest gest, venit la timp, în primele zile ale mizeriei, aseamănă caritatea lui Benedict XV. cu aceea a papilor din primele veacuri creștine, cari zălogeau chiar și vasele sacre, numai ca să poată ajuta pe cei lipsiți! — Suma de 200,000 lire pentru copiii ruși a fost încredințată spre distribuție de-adreptul mitropolitului *ortodox* rus Anastasios.

Scrisoarea de mulțămire a acestuia, adresată Delegatului apostolic, o reproduce „Sionul românesc” nr. 6--8. O recomandăm spre citire și confracților ortodoxi! (x.)

*

„**Episcopia Vadului și Feleacului**” se numește noua eparhie a Clujului întemeiată pentru credincioșii ortodoxi, cari sunt destul de sporadici în acele părți. (x.)

Cărți, reviste, ziare.

Procanonul lui Petru Maior — pe care cetitorii noștri îl cunosc de mai demult (vezi „C. C.“ 1915, p. 346 și 352!) — ispitește pe „părintele Terențiu“ la o serie de 5 articoli în „Telegraful Român“, pe cari îi încheie cu provocarea directă adresată bisericii unite de a se reîntoarce la „vechea stare“ lăpădându-ne de „meteahna“ unirii cu Roma.

„Unirea“ din Blaj i-a dat un răspuns, în nrul 13, pe care poate nu l-ar fi meritat: mulțămind pentru „învitarea făcută“, dar declarând în aceeaș vreme, că noi suntem mândri a face parte din biserica unită și catolică și că nu ne trece prin gând să o schimbăm cu „pravoslavnicia“ părintelui Terențiu!

Nici „glasuri de sirendă“ și nici amenințări, ca ale pâr. Lupaș din „Patria“ nr. 45, nu ne vor schimba gândul și hotărîrea de a lucra ca uniți și ca Români pentru binele acestui popor, așa cum am lucrat și în trecut, cu toate puterile noastre, și cu — rod, chiar împotriva piedecilor ce ni-le pun — „frații“, cari se pot gândi și pot scrie, negru pe alb, despre înlăturarea desbinării religioase (pe carea tocmai „pâr. Terențiu“ et consortes o provoacă și o susțin!) prin luarea tuturor „măsurilor necesare“ din partea „conducătorilor destinelor poporului nostru“. Va să zică: prin o suspendare a libertății individuale și religioase, în noul stat al tuturor Românilor?

Cât pentru „Procanonul lui Petru Maior“, repetăm: este o compilație, căreia numai ortodoxii noștri îi mai pot da importanță. Literatura febroniană din a doua jumătate a veacului al 18-lea este plină de atari — procanoane!

Iar asupra convingerii catolice unite a lui Petru Maior se va mai sta de vorbă, nu peste mult! (x.)

*

A apărut:

Istoria literaturii noastre vechi de Sextil Pușcariu, prof. univ., Cluj. Costul unui exemplar 25 Lei, pe hârtie de lux. Fiind trasă această prețioasă lucrare într'un număr redus de exemplare, din pricina scumpetei de hârtie, ceice doresc s'o aibă, să binevoască a o cere înainte.

Comandele se fac la Biroul Asociațiunei în Sibiu.

Vom reveni asupra ei!